

Подойніцин Валерій Михайлович,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0001-8874-1222

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ І ЗАКОН ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Стаття висвітлює положення та принципи Європейського Союзу щодо Закону збройного конфлікту, який має другу назву – Міжнародне гуманітарне право або Закон війни. Проаналізовано міжнародне законодавство і міжнародні угоди стосовно законів і звичаїв війни та міжнародного гуманітарного права, що застосовуються в період збройних конфліктів. Розглянуто деякі юридичні аспекти діяльності комплектування і застосування збройних сил та цивільних структур ЄС, які беруть участь в операціях з підтримки миру, що проводить ЄС для запобігання конфліктам та зміцнення міжнародної безпеки.

Ключові слова: ЄС, Закон збройного конфлікту, гуманітарне право, збройні сили ЄС, держави-члени ЄС, безпекова політика.

Європейський Союз (далі – ЄС) ґрунтується на принципах свободи, демократії, поваги до прав людини, основних свобод, верховенства закону та дотримання Закону збройного конфлікту (далі – ЗЗК).

З огляду на поширення діяльності ЄС у глобальному безпековому просторі пропонуємо розглянути основні положення та напрями діяльності ЄС щодо Закону збройного конфлікту.

Закон збройного конфлікту – це право, яке регулює ведення війни, також називають Міжнародним гуманітарним правом або Законом війни (далі – МГП). Міжнародне гуманітарне право є галуззю міжнародного права, яке прагне обмежити наслідки збройного конфлікту шляхом захисту осіб, які не беруть участь у бойових діях, а також шляхом обмеження та регулювання засобів і методів ведення війни, доступних для комбатантів. Юридичне визначення комбатантів було сформульовано у 1907 році на 2-й Гаазькій конференції в Конвенції про закони та звичаї сухопутної війни [1].

Міжнародне гуманітарне право ґрунтується на міркуваннях гуманності та пом'якшення людських страждань та включає набір правил, установлених договором або звичаєм, спрямованими на захист осіб та майна/об'єктів, що можуть бути знищеними збройним конфліктом, та обмежують права сторін у конфлікті на використання методів та засобів ведення війни.

Джерела міжнародного права включають міжнародні угоди (Женевські конвенції і додаткові протоколи до них – це основоположні багатосторонні угоди у сфері законів і звичаїв війни та міжнародного гуманітарного права, що застосовуються в період збройних конфліктів), міжнародне звичаєве право, загальні принципи держав та прецедентне право. Ці угоди визначають поведінку і обов'язки воюючих та нейтральних країн, а також осіб, що беруть участь у збройному

конфлікті, по відношенню один до одного і до осіб, що захищаються, зазвичай маючи на увазі тих, хто не є комбатантом. Також ці угоди покликані врівноважити гуманітарні інтереси та військову необхідність і підкоряють збройний конфлікт верховенству закону, обмежуючи його руйнівний ефект і пом'якшуючи людські страждання [2].

На одному із офіційних сайтів ЄС – “Портал Бюро публікацій ЄС” викладена офіційна позиція ЄС стосовно керівних принципів ЄС щодо сприяння міжнародному гуманітарному праву, у Статті 3 Договору про функціонування Європейського Союзу (Treaty on the Functioning of the European Union, TEU) зазначено, що МГП застосовується до:

збройних конфліктів, які відбуваються між країнами чи всередині однієї країни і незалежно від походження конфлікту. Однак міжнародні збройні конфлікти та внутрішні збройні конфлікти регулюються різними правовими режимами; окупації територій, пов'язаних із збройними конфліктами.

Крім того, міжнародні закони про права людини можуть застосовуватись як у мирний час, так і під час війни. Вони доповнюють МГП [3].

Щоб дозволити ЄС повністю взяти на себе свої обов'язки щодо врегулювання криз і діяти як глобальний діяч безпеки, держави-члени ЄС вирішили створити постійні політичні, військові та цивільні структури. 26 лютого 2001 році створено військові структури ЄС (англ. military structures of the European Union), які включають різні механізми співробітництва, створені між збройними силами держав-членів ЄС як на міжурядовому рівні, так і в межах інституційної структури Євросоюзу – Загальної політики безпеки і оборони, що дозволяє ЄС відігравати провідну роль в операціях із підтримки миру, запобіганні конфліктам та зміцнення міжнародної безпеки. Це невід'ємна частина всеосяжного підходу ЄС до кризового регулювання, що спирається на цивільні та військові ресурси (англ. The Common Security and Defence Policy, далі – CSDP) [4].

У межах Загальної зовнішньої та безпекової політики, яка була вперше створена в 1993 році відповідно до Маастрихтського договору, підхід ЄС до кризового регулювання посилювався поступово кількома договорами, зокрема Лісабонським договором (Розділ V Договору про Європейський Союз). З моменту набуття чинності Лісабонського договору у грудні 2009 року ЄС має статус юридичної особи (тобто він може підписувати міжнародні договори) (англ. Common Foreign and Security Policy, далі – CFSP) [5].

Проблемами та викликами, які стоять перед CSDP і CFSP, займається Комітет з політики та безпеки. До його складу входять представники 28 країн ЄС. Комітет із політики та безпеки – це комітет Ради ЄС, який займається спільною зовнішньою політикою та політикою безпеки, згаданою у статті 38 Договору про ЄС. До компетенції зазначеного Комітету входить:

слідкування за міжнародною ситуацією в областях, що охоплюються CFSP; робити свій внесок у визначення політики;

контролювати реалізацію політики без шкоди для повноважень Верховного представника ЄС із закордонних справ та політики безпеки.

Під відповідальністю Ради ЄС та Високого представника Комітету здійснює політичний контроль та стратегічне керівництво операціями щодо врегулювання

криз. Таким чином, він може бути уповноважений приймати рішення про політичний контроль та стратегічний напрям операції. Йому допомагають Військово-політична група, Комітет із цивільних аспектів управління кризами, а також Військовий комітет та Військовий штаб [6].

Є дві категорії багатонаціональних сил ЄС: ті, які створені на міжурядовому рівні та надані CSDP, відповідно до статті 42.3 Договору про функціонування Європейського Союзу, такі як Єврокорпус (англ. “Eurocorps” – тактичне об’єднання збройних сил держав ЄС), і бойові групи (бойові групи є основою Європейських сил швидкого реагування, створені на рівні ЄС). Бойові групи мають дотримуватися вимог CSDP і утримуватися на внески коаліції держав-членів. Кожна з вісімнадцяти бойових груп складається з підрозділу чисельністю близькою до батальйону (1500 військовослужбовців), посилених елементами бойової підтримки.

Бойові групи активно чергують, так що дві групи завжди готові до негайного розгортання. Бойові групи вийшли на повну оперативну спроможність 1 січня 2007 року, хоча станом на листопад 2018 року вони ще не мали жодних військових дій. Виходячи з існуючих спеціальних місій ЄС, дехто описав їх як нову “постійну армію” для Європи [7].

Зважаючи на різні міжнародні договори, які підписали деякі країни з ЄС щодо ЗЗК, та враховуючи норми міжнародного звичаєвого права, ЄС і його держави-члени погоджуються з тим, що якщо збройні сили під керівництвом ЄС стануть стороною збройного конфлікту, ЗЗК безпосередньо і повністю застосовуватиметься до них. Це, зокрема, було відображено в Декларації, підписаній в м. Саламанка, Іспанія, яка передбачала, що “...дотримання міжнародного гуманітарного права є актуальним в операціях під керівництвом ЄС, коли ситуація, в якій вони діють, є збройним конфліктом” [8, с. 639].

Однак, враховуючи, що лише деякі військові операції ЄС передбачають використання збройної сили в якості комбатантів, ЗЗК, ймовірно, буде застосовано лише в окремих операціях ЄС. Тому політика ЄС полягає в тому, що ЗЗК не обов’язково застосовується до всіх операцій ЄС, навіть якщо це не стосується збройних сил під керівництвом ЄС, воно може мати значення для відносин між сторонами конфлікту.

Крім того, ЄС та його держави повністю усвідомлюють потенційні зобов’язання збройних сил під керівництвом ЄС у межах ЗЗК, зокрема, коли ситуація загострюється.

Але можемо сказати, що наразі сили під керівництвом ЄС не брали участь у бойових діях як сторона збройного конфлікту у військових операціях ЄС. Хоча ЗЗК міг стати застосовним, якби ситуація загострилася в деяких операціях, наприклад, в операції під назвою “Артеміда” [9]. “Артеміда” вважається першою військовою операцією під проводом ЄС і першою автономною операцією ЄС, а також першою місією швидкого реагування ЄС за межами Європи, яка проводилась у Республіці Чад та Центральноафриканській Республіці [10].

Подібно до ситуації в Альянсі, не всі країни-члени ЄС мають однакові договірні зобов’язання стосовно ЗЗК і можуть по-різному тлумачити ці спільні зобов’язання. На щастя, деякі фактори пом’якшують потенційні труднощі, що виникають у зв’язку з цим. По-перше, договірні зобов’язання держав-членів у межах ЗЗК

збігаються. Зокрема, усі 28 держав-членів ЄС є учасниками Женевських конвенцій 1949 року [11], двох Додаткових протоколів до них 1977 року [12], Римського Статуту МКС (англ. International Criminal Court, ICC) – установчого документа Міжнародного кримінального суду (прим. – установчий документ, на основі якого діє Міжнародний кримінальний суд), також ЄС визнає важливість Міжнародного кримінального суду як гарантії дотримання прав та свобод людини.

МКС розпочав свою діяльність 1 липня 2002 року після набуття чинності Римським статутом, багатостороннім договором, який слугує основним і керівним документом суду. Держави, які стають учасниками Римського статуту, стають членами МКС, виступаючи в Асамблеї держав-учасниць, яка керує судом. Станом на грудень 2020 року налічується 123 держави-члени МКС; 42 держави не підписали та не стали учасниками Римського статуту [13], Конвенції 1980 року про певні види звичайної зброї [14], а також Конвенції про хімічну зброю 1993 року [15]. Тим не менш, якщо поглянути на весь спектр договорів ЗЗК, все ще наявні деякі розбіжності.

Крім того, маємо зазначити, що застереження (тобто коли держави-члени ЄС не повністю приєдналися до договорів) тягнуть за собою розбіжності, навіть якщо договори ратифіковані всіма державами-членами ЄС. Також вибір політики ЄС може посилити різні правові погляди.

Наприклад, у межах CSDP намагаються досягти спільного погляду на деякі моменти, принаймні в питаннях політики. Щоб сприяти цьому, робоча група Військового комітету ЄС може зустрічатися у форматі, підкріпленому експертами з права, якщо це необхідно (наприклад, коли розглядається концепція використання військової сили ЄС). Іншим прикладом є те, що Фінляндія визнала, що її збройні сили не використовуватимуть протипіхотні міни в операціях CSDP, хоча Фінляндія не має жодних зобов'язань щодо договору ЗЗК. А також для конкретних операцій завжди існує сильний колективний вимір у вигляді спільного рішення Ради ЄС, плану операції та правил застосування.

Коли ЗЗК не застосовується, ЄС передусім дивиться на права людини як на відповідний стандарт для проведення операцій ЄС (це не означає, що права людини не мають значення, коли ЗЗК застосовується).

Зрозуміло, що застосування прав людини як закону залишається дискусійним у деяких аспектах, як екстериторіальне застосування Європейської конвенції з прав людини, питання відступу під час надзвичайних ситуацій та його застосування до миротворчих операцій, відносин між людьми [16].

Тим не менш, принаймні, з погляду політики та практики, права людини мають важливе значення в діяльності ЄС. Крім того, згідно зі статтею 6 Лісабонського договору, ЄС “визнає права, свободи та принципи, викладені в Хартії ЄС про основні права від 7 грудня 2000 року, адаптованої в Страсбурзі 12 грудня 2007 року, мати таку ж юридичну цінність, що й Договори”, він зв'язаний правами людини як загальними принципами права ЄС [17].

Маємо зазначити, що головною місією ЄС є питання верховенства закону і необхідність забезпечення діяльності, яка б відповідала міжнародним стандартам, що стосуються прав людини та гендерної інтеграції, а також обмеження та регулювання засобів і методів ведення війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вторая конференция мира 1907. URL: <http://book-old.ru/BookLibrary/00320-MID-dogovora/1908.-Vtoraya-konferentsiya-mira-1907.html> (дата звернення: 12.10.2021).
2. International humanitarian law. URL: https://en-m-wikipedia-org.translate.google/wiki/International_humanitarian_law?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=nui,op,sc (дата звернення: 12.10.2021).
3. EU guidelines on the promotion of compliance with international humanitarian law. URL: https://eur-lex-europa-eu.translate.google/legal-content/EN/TXT/?uri=legissum:ah0004&_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=op,sc (дата звернення: 12.10.2021).
4. Common Security and Defence Policy (CSDP) structure, instruments, agencies. URL: https://eeas.europa.eu/topics/crisis-response/5392/csdp-structure-instruments-and-agencies_en. (дата звернення: 12.10.2021).
5. Common foreign and security policy (CFSP). URL: https://eur-lex-europa-eu.translate.google/summary/glossary/foreign_security_policy.html?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=op,sc (дата звернення: 12.10.2021).
6. Political and security committee (PSC). URL: https://eur-lex-europa-eu.translate.google/summary/glossary/political_security_committee.html?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=sc (дата звернення: 12.10.2021).
7. EU Battlegroup. URL: https://en-m-wikipedia-org.translate.google/wiki/EU_Battlegroup?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=sc (дата звернення: 12.10.2021).
8. Observance of international humanitarian law by forces under the command of the European Union. Salamanca Presidency Declaration (outcome of the seminar of 22–24 April 2002, Doc. DIH/Rev.01.Corr1, on file with the author). URL: <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irrc-891-892-naert.pdf> (дата звернення: 12.10.2021).
9. Операция Артемиды – Operation Artemis. URL: https://wikiboard.ru/wiki/Operation_Artemis (дата звернення: 12.10.2021).
10. European Union Military Operation in Chad and the Central African Republic. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/European_Union_Military_Operation_in_Chad_and_the_Central_African_Republic (дата звернення: 12.10.2021).
11. Конвенція про захист цивільного населення під час війни. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 12.10.2021).
12. Додаткові протоколи 1977 до Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949. URL: <https://cyclop.com.ua/content/view/1058/58/1/11/#25172> (дата звернення: 12.10.2021).
13. International Criminal Court, ICC. URL: <https://www.icc-cpi.int/about> (дата звернення: 12.10.2021).
14. Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних пошкоджень або мають невибіркову дію. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU80K04R> (дата звернення: 12.10.2021).
15. Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_182#Text (дата звернення: 12.10.2021).
16. NATO legal deskbook. URL: <https://info.publicintelligence.net/NATO-LegalDeskbook.pdf> (дата звернення: 12.10.2021).
17. The Charter of Fundamental Rights of the European Union. URL: https://www.europarl.europa.eu/charter/default_en.htm (дата звернення: 12.10.2021).

REFERENCES

1. Vtoraya konferentsiya mira 1907. “Second Peace Conference 1907”. URL: <http://book-old.ru/BookLibrary/00320-MID-dogovora/1908.-Vtoraya-konferentsiya-mira-1907.html> (Date of Application: 12.10.2021) [In Russian].
2. International humanitarian law. URL: https://en-m-wikipedia-org.translate.google/wiki/International_humanitarian_law?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=nui,op,sc (Date of Application: 12.10.2021) [In English].
3. EU guidelines on the promotion of compliance with international humanitarian law. URL: https://eur-lex-europa-eu.translate.google/legal-content/EN/TXT/?uri=legissum:ah0004&_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=op,sc (Date of Application: 12.10.2021) [In English].
4. Common Security and Defence Policy (CSDP) structure, instruments, agencies. URL: https://eeas.europa.eu/topics/crisis-response/5392/csdp-structure-instruments-and-agencies_en. (Date of Application: 12.10.2021) [In English].

5. Common foreign and security policy (CFSP). URL: https://eur-lex-europa-eu.translate.google.com/summary/glossary/foreign_security_policy.html?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=op,sc.

6. Political and security committee (PSC). URL: https://eur-lex-europa-eu.translate.google.com/summary/glossary/political_security_committee.html?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=sc (Date of Application: 12.10.2021) [In English].

7. EU Battlegroup. URL: https://en-m-wikipedia-org.translate.google.com/wiki/EU_Battlegroup?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=sc (Date of Application: 12.10.2021) [In English].

8. Observance of international humanitarian law by forces under the command of the European Union. Salamanca Presidency Declaration (outcome of the seminar of 22–24 April 2002, Doc. DIH/Rev.01.Corr1, on file with the author). URL: <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irrc-891-892-naert.pdf> (Date of Application: 12.10.2021) [In English].

9. Operation Artemis. URL: https://wikiboard.ru/wiki/Operation_Artemis (Date of Application: 12.10.2021) [In Russian].

10. European Union Military Operation in Chad and the Central African Republic. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/European_Union_Military_Operation_in_Chad_and_the_Central_African_Republic (Date of Application: 12.10.2021) [In English].

11. Konventsiiia pro zakhyst tsyvilnoho naselennia pid chas viiny. “Convention for the Protection of Civilian Persons in Time of War”. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (Date of Application: 12.10.2021) [In Ukrainian].

12. Dodatkovy protokoly 1977 do zhenevskykh konventsii pro zakhyst zhertv viiny 1949. “Additional Protocols 1977 to the Geneva Conventions for the Protection of Victims of War 1949”. URL: <https://cyclop.com.ua/content/view/1058/58/1/11/#25172> (Date of Application: 12.10.2021) [In Ukrainian].

13. International Criminal Court, ICC. URL: <https://www.icc-cpi.int/about> (Date of Application: 12.10.2021) [In English].

14. Konventsiiia pro zaboronu abo obmezhenia zastosuvannia konkretnykh vydiv zvychnoi zbroi, yaki mozhut vvazhatysia takymy, sheho zavdaiut nadmirnykh poshkodzhen abo maiut nevybirkovu diuu. “Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons Which May Be Deemed to Be Excessively Damage or Indiscriminate”. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU80K04R> (Date of Application: 12.10.2021) [In Ukrainian].

15. Konventsiiia pro zaboronu rozrobky, vyrobnytstva, nakopychennia, zastosuvannia khimichnoi zbroi ta pro yii znyshchennia. “Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling, Use of Chemical Weapons and on Their Destruction”. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_182#Text (Date of Application: 12.10.2021) [In Ukrainian].

16. NATO legal deskbook. URL: <https://info.publicintelligence.net/NATO-LegalDeskbook.pdf> (Date of Application: 12.10.2021) [In English].

17. The Charter of Fundamental Rights of the European Union. URL: https://www.europarl.europa.eu/charter/default_en.htm (Date of Application: 12.10.2021) [In English].

UDC 344:341EC

Podoinitsyn Valerii,

Candidate of Juridical Sciences, Senior Researcher,

State Research Institute MIA Ukraine,

Kyiv, Ukraine,

ORCID ID 0000-0001-8874-1222

THE EUROPEAN UNION AND THE LAW OF ARMED CONFLICT

The article highlights some of the provisions and principles of the European Union (hereinafter – the EU) on the Law of Armed Conflict, which is otherwise known as International Humanitarian Law or the Law of War. The analysis of

© Podoinitsyn Valerii, 2021

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2021.4\(54\).13](https://doi.org/10.36486/np.2021.4(54).13)

Issue 4(54) 2021

<http://naukaipravoohorona.com/>

international law, as well as international agreements on laws and customs of war and international humanitarian law, which include sources of international law and international agreements such as the Geneva Conventions and their Additional Protocols, as well as multilateral agreements on laws and customs of war.

These agreements define the conduct and responsibilities of the warring parties and neutral states, as well as those involved in armed conflict, in relation to each other and to those in need of protection, usually by non-combatants. Some legal aspects of the activities, recruitment, formation and use of the EU armed forces, as well as EU civilian structures involved in peacekeeping and security operations conducted by the EU for, conflict prevention and strengthening international security are discussed.

Considered the functions, responsibilities and tasks of the following EU structures: The Common Security and Defense Policy, CSDP and Common Foreign and Security Policy, CFSP, as well as the problems facing these units. The Political and Security Committee manages these structures. It also lists some issues that fall within the remit of the EU's Political and Security Committee.

The article notes that reservations (i.e., when EU member-states have not fully acceded to treaties) entail disagreements, including disagreements even when treaties ratified by all EU member-states. Moreover, divergent legal views can reinforce the EU's policy choices.

The CSDP, for example, tries to reach a common view on certain points, at least on policy issues. To help this, an EU Military Committee working group can meet in a format backed up by legal experts, if necessary (e.g., when considering the concept of the use of EU military force).

It was concluded, that the main mission of the EU is the rule of law and the need to ensure activities that meet international standards related to human rights and gender integration, as well as limiting and regulating the means and methods of warfare.

Keywords: EU, Law of Armed Conflict, humanitarian law, EU armed forces, EU member states, security policy.

Отримано 03.12.2021